

Baskičtina

O baskičtině obecně

Baskičtina se od ostatních evropských jazyků odlišuje tím, že ji nelze zařadit do skupiny indoevropských jazyků, protože má zcela rozdílné vlastnosti. Po staletí dokázala odolat tlaku silnějších jazyků a ubránit se asimilaci.

Baskičtina je dnes izolovaným jazykem, který nepatří do žádné jazykové rodiny.

Z typologického hlediska je to jazyk aglutinační – pro vyjádření gramatických funkcí se ke kořenu slova přidávají předpony, přípony a vpony.

Baskické pádové tvary se dělí do tří skupin. První skupina pádů obsahuje 8 pádů. Druhá skupina obsahuje 7 pádů. Třetí skupina obsahuje 2 pády.

Neindoevropská slova tvoří základ původního baskického slovníku. Dnes tvoří tato slova asi 20 – 30% současné slovní zásoby baskičtiny.

Baskičtina v průběhu staletí přejímala slova z keltských jazyků, z iberománštiny, z klasické latiny, z vulgární latiny, z románštiny a z románských jazyků, s nimiž přišla do styku.

Důležité pojmy

euskara – baskičtina

euskaldun – člověk mluvící jazykem euskara

erdaldun – člověk, který nemluví jazykem euskara

Euskadi – baskická autonomní oblast (šp. País Vasco) – termín zavedl zakladatel baskického nacionalistického hnutí Sabino Arana Goiri (1865 – 1903)

Euskaltzaindia – Baskická jazyková akademie, vznikla v roce 1919, je důležitá pro přežití baskičtiny a vytvoření její spisovné normy

ikastola – baskická škola

Kde se mluví baskicky?

Baskičtina je jazyk, kterým mluví Baskové od západních Pyrenejí až k pobřeží Biskajského zálivu. Celé baskické území se nazývá Euskal Herria a tvoří ho 7 provincií, 4 na španělské straně a 3 na straně francouzské. Jižní španělská část Baskicka se nazývá Hegoalde. Severní francouzská část Baskicka se nazývá Iparralde.

Administrativní rozdělení Baskicka

1) Hegoalde – Jižní španělské Baskicko se dělí na 4 provincie:

- **Gipuzkoa** (španělsky Guipúzcoa) – hlavní město Donostia (šp. San Sebastian)
- **Bizkaia** (šp. Vizcaya, Biskajsko) – hlavní město Bilbo (šp. Bilbao)
- **Araba** (šp. Álava) – hlavní město Gasteiz (šp. Vitoria) – sídlo baskické autonomní vlády (Eusko Jurlaritza)
- **Nafarroa** (šp. Navarra) – pro odlišení této španělské Navarry od francouzské se pro tuto provincii používá přesnější název Nafarroa Garaia neboli Goi Nafarroa (šp. Alta Navarra; Horní Navarra) – hlavní město Iruñea (šp. Pamplona)

2) Iparralde – Severní francouzské Baskicko se dělí na 3 provincie:

- **Lapurdi** (fr. Labourd; Labortánsko)
- **Nafarroa Behere(a)** neboli Behe Nafarroa (fr. Basse Navarre; Dolní Navarra) – hlavní město Donibane Garazi (fr. Saint-Jean-Pied-de-Port)
- **Zuberoa** (Xiberua – v místním dialektu) (fr. Soule; Suletinsko) – hlavní město Maule (fr. Mauléon)

Na území Španělska existují dvě autonomní oblasti, kde se mluví baskickým jazykem: Baskicko (šp. País Vasco) a Navarra.

Baskická autonomní oblast (šp. País Vasco) se skládá z provincií Álava, Biskajsko a Gipuzkoa. Hlavním městem je Vitoria (Gasteiz). Tam sídlí Baskická autonomní vláda (Eusko Jauraritza), její prezident, kterému se říká lehendakari, a baskický parlament.

Baskická autonomie byla obnovena tzv. Autonomním statutem Baskicka v roce 1979.

V této oblasti je baskičtina kooficiálním jazykem vedle španělštiny od roku 1980. Nejsou zde obce, v nichž by nebyl žádný obyvatel znalý baskičtiny.

Autonomní oblast Navarra je samostatnou autonomní oblastí od roku 1982. V severní části této oblasti je baskičtina slabě kooficiální. Zákon o baskičtině z roku 1986 rozdělil území španělské Navarry na tři zóny:

- ❖ baskofonní pásmo nacházející se v severní oblasti španělské Navarry, kde je baskičtina kooficiální se španělštinou
- ❖ smíšené pásmo okolo Pamplony, kde je oficiálním jazykem jen španělština, ale baskicky se zde v některých obcích mluví
- ❖ nebaskofonní pásmo v jižní části španělské Navarry, kde je oficiálním jazykem jen španělština

Historicky Baskicko nikdy nebylo samostatným územím a jeho snahy o sjednocení a získání rozsáhlé autonomie na Španělsku vyvrcholily ve 20. století. Na potírání baskičtiny se podobně jako v případě katalánštiny projevil režim generála Francisca Franca, za jehož vlády byl baskický jazyk tvrdě potlačován. Regionální nacionalistická vláda (Baskická autonomní komunita) se dnes snaží prosadit baskičtinu jako jediný jazyk v této oblasti.

Na území Francie neexistuje žádná baskická autonomní oblast. Většina obyvatel bydlí v pobřežním pásmu. Baskičtina není ve Francii vedle francouzštiny kooficiálním jazykem vedle francouzštiny.

Vláda nepodporuje školství v baskičtině, a tak se zvětšuje každý rok počet lidí, kteří baskičtinu nepoužívají běžně. Má to vliv např. na rozvoj baskicky psané literatury - spisovatelé tvoří především ve Španělsku.

Dialekty baskičtiny

Přesné hranice rozšíření dialektů se neshodují s hranicemi politickými. Už v roce 1884 vydal spisovatel Arturo Campión mluvnicí *Gramática Bascongada*, kde popisuje čtyři hlavní dialekty baskičtiny, v nichž se psala písemná literatura (gipuzkoánský, biskajský, labortánský, suletinský). Dnes rozlišujeme baskických dialektů více.

➤ biskajský dialekt

Vyskytuje se na severu Álavy a v Biskajsku. Vznikl smíšením řečí starobaskických kmenů – Karistů, Autrigonů a Vaskonů. Od ostatních dialektů baskičtiny se liší velkou archaičností a velkou fonetickou redukcí slabik. Tyto starobaskické kmene přicházely do styku s Římany, a proto obsahuje tento dialekt hodně latinských slov, které se používají i v dnešní době.

➤ gipuzkoánský (centrální) dialekt

Dnešní varianta tohoto dialektu vznikla v 5. století. Je výsledkem smíšení jazyků prabaskického kmene Vardulů s mluvou kmene Vaskonů. Je to nejvýznamnější literární dialekt španělského Baskicka.

➤ **dialekt hornonavarrský**

Tento dialekt důsledně rozlišuje sykavky.

➤ **dialekt dolnavarrský, navarrsko-labortánský (lapurdiánský)**

V literatuře se používá od 19. století. Je mluvenou variantou baskičtiny v Labortánsku a v Dolní Navaře. Má hodně lokálních variant.

➤ **dialekt suletinský (zuberoanský)**

Pochází z navarrštiny. Foneticky je ze všech dialektů baskičtiny nejsvráznější.

➤ **dialekt ronkalský**

Je to dialekt údolí Roncal, který zanikl v roce 1976. V tomto dialektu se dochovalo mnoho náboženských textů, hlavně z 19. století.

Spisovná sjednocená norma baskičtiny vznikla v roce 1968 a nazývá se **euskara batua** (sjednocená baskičtina). Používá se hlavně ve španělském Baskicku ve výuce ve školách, v médiích a ve veřejné správě.

Hypotézy o příbuznosti baskičtiny

K příbuznosti baskičtiny s jinými jazyky bylo vytvořeno mnoho hypotéz založených na různých druzích podobnosti. Existuje mnoho nevědeckých hypotéz například hypotéza panbaskismu, která pokládá baskičtinu za prajazyk lidstva. Všechny studie ale vedou k tomu, že baskičtina je dnes izolovaným jazykem na území Evropy, který má jasné neindoevropské rysy.

Bylo mnoho pokusů spojovat baskičtinu s iberštinou, s jazyky berberskými a s některými jazyky kavkazskými. Z pokusů o vědecký výklad příbuznosti baskičtiny s jinými jazyky na základě jazykových srovnání lze vyvodit tři hypotézy:

a) hypotéza baskicko-iberská

Tato teorie tvrdí, že baskičtina byla jazykem kmene Iberů, podle nichž byl pojmenován Iberský poloostrov. Tuto teorii mají dokazovat nálezy iberských nápisů a názvy toponym. Podle baskického lingvisty Koldo Mitxeleny je však tento důkaz velmi sporný, protože

neexistuje přímá souvislost těchto nápisů s baskičtinou. I když jsou nápisy dobře čitelné, tak dosud nikdo nerozluštil jejich význam.

b) hypotéza baskicko-kavkazská

Tato teorie vychází z práce jazykovědců G. Dumétila a R.Lafona, kteří u baskičtiny objevili prvky podobné kavkazským jazykům. Nicméně důkazy o příbuznosti těchto jazyků jsou podle baskického jazykovědce Koldo Mixeleny spíše náhodné.

c) hypotéza baskicko-berberská

Tato hypotéza vychází z předpokladu, že se Baskové do Evropy dostali z Afriky.

Historie a vývoj baskičtiny

Baskičtina představuje zcela unikátní jazyk. Jeho kořeny se snaží najít velké množství historiků, antropologů a lingvistů. Jediné, na čem se dosud všichni badatelé shodují, je na stáří baskického jazyka. Podle dochovaných materiálů lze dokázat, že je baskičtina stará minimálně dva tisíce let. Během pátrání v nejstarších dějinách baskičtiny se setkáme s poměrně častými dohady o tom, že existovala ještě mnohem dříve.

Prvním známým indoevropským jazykem, který ovlivnil původní podobu baskičtiny, byl jazyk keltiberský, kterým mluvili Keltové na území Iberského poloostrova. Důkazem pro toto tvrzení jsou nálezy kamenných desek v oblasti Álavy a Navarry s nápisy keltiberských vlastních jmen (např. Ambatus, Calaetus, Doitena) a za druhé, názvy toponym v této oblasti (např. Deva - řeka v Gipuzkoa, Nervión - řeka v Bizcaia, Zegama - obec v Gipuzkoa).

Předpokládá se, že počátek vývoje prabaskické kultury a prabaskičtiny (protoeuskara) se datuje do 18. – 16. tisíciletí př.n.l.

Od 16. tisíciletí př.n.l. se prabaskičtina rozšířila po Evropě až do Ruska a na sever Afriky.

Od 8.století př.n.l. se Prabaskové rozšířili do Skandinávie a rozdělili se na různé kmeny. Každý kmen měl vlastní baskický jazyk.

Vědci dokážou odhadnout, jak přibližně vypadala prabaskičtina od pátého století před naším letopočtem. Do Evropy, kde se mluvilo jazyky příbuznými baskičtině, přišli Indoevropané.

Od 3.století př.n.l. se kmen Vaskonů z území dnešní Navarry rozšířil do Katalánska, kde se setkal s Kelty a Ibery.

Roku 196 př.n.l. přišli do Baskicka Římané, kteří popsali baskické kmeny žijící na jižní a severní straně Pyrenejí. V následujícím období expanze Římské říše, neboli období romanizace (2.stol.př.n.l.-3.stol.n.l.), se baskičtina dostávala do přímého kontaktu nejprve s klasickou latinou, později s postupně vznikajícími románskými jazyky. Začalo dlouhé období, během něhož se oba jazyky vzájemně ovlivňovaly po všech stránkách jazykového systému, tj. na úrovni lexika, fonetiky, gramatiky i syntaxe. Baskičtina přejala z latiny slovní zásobu týkající se oblasti správy, vzdělání, církve či ekonomiky. První doklady o jménech staré baskičtiny pochází z 1. – 3. století n.l. Tyto doklady se uchovaly v latinských nápisech na náhrobních deskách a mincích z římského období.

Mezi 10. – 15. století se tedy objevují první písemné doklady o existenci baskičtiny. Od 11.století patrně existovala středověká baskičtina, kterou se uchovávala v kláštřích, notářských zápisech a v jiných pramenech. Baskičtina byla běžně používána převážně venkovským obyvatelstvem a přenášela se jen orální formou.

Nejstarším zachovalým písemným dokladem baskičtiny jsou dvě baskické glosy ve starošpanělských Glosách emiliánských z poloviny 10.století. Glosy byly poznámky, které mniši opisovači psali do latinských textů pro lepší porozumění složitějších částí textu. Tyto glosy se našly v klášteře San Millán de la Cogolla (La Rioja). Tyto první baskické glosy znějí: *guez ajutuezdugu* (nemáme pomoc) a *jzioqui dugu* (pochopili jsme).

Dalším dokumentem dokazujícím výskyt tohoto jazyka byl průvodce pro poutníky z Francie do Santiaga de Compostela, sepsaný ve 12.století Francouzem Aimery de Picaudem, jenž kromě popisu tehdejšího území dnešního Baskicka a jeho obyvatel, obsahoval i stručný slovníček základních baskických výrazů.

První kniha v baskickém jazyce byla vydána v roce 1545 a jejím autorem byl navarrský kněz Bernard Dechepare, který své dílo nazval *Linguae Vasconum Primitiae*.

O několik let později, v roce 1571, bylo ve francouzské La Rochelle vytištěno dílo Joanes Leizarragy (*Iesu Christ Gure Iaunaren Testamentu Berria*) napsané ve staré baskičtině.

Snahy o povýšení baskičtiny na úroveň právoplatného jazyka a zájem o jeho gramatiku, lexiko a historii přetrvávaly i v období osvícenství. Mezi nejvýznamnější dílo této doby patří *Diccionario Trilingüe*, první trojjazyčný slovník (latina, kastilština a baskičtina), který vytvořil otec *Larramendi*.

Poté se začaly šířit obavy o zánik baskičtiny, a proto se o tento jazyk začali zajímat i lingvisté a vědci z ostatních evropských zemí. Mezi nejvýznamnější osobnosti patří proslulý německý vědec Wilhelm von Humboldt, který se hodně zabýval dějinami baskičtiny.

V roce 1907 byl v souvislosti s nacionalistickým hnutím založen vědecký časopis *Revista Internacional de Estudios Vascos*, což podnítilo následný vznik *Akademie baskického jazyka (Euskaltzaindia)*.

V roce 1914 byla založena první veřejná škola, kde se kromě kastilštiny vyučovala i baskičtina, tzv. *ikastola*, a o čtyři roky později *Společnost pro studium baskičtiny (Eusko Ikaskuntza)*.

Z důvodu nástupu diktatury generála Franca, který striktně odmítal existenci minoritních jazyků na území Španělska, byly zakázány všechny společensko-politické aktivity související s podporou rozvoje baskičtiny. Následkem tohoto temného období, kdy bylo baskofonní obyvatelstvo vystaveno kruté represí, nastal velký pokles mluvčích baskičtiny.

Hlavní baskické literární dialekty (guipuzcoano, vizcaíno a labortano) se staly základním předmětem zájmu Akademie baskického jazyka, založené roku 1919 (Euskaltzaindia). V roce 1968 se zrodil uměle vytvořený unifikující jazyk *euskal batua*, jehož cílem bylo stanovit normy pro potřeby výuky, veřejné správy, médií a literatury. Tato oficiální norma se nejbližší podobá dialektu guipuzcoano. Euskara batua se snaží eliminovat nářeční varianty a současně obohatit jazyk o nová slova a pojmy spjaté s oblastmi.

Baskičtina se začala začleňovat do společensko-kulturního života baskických obyvatel ve formě rozhlasového (*Euskadi Irratia*) a televizního (*Euskal Telebista; ETBI*) vysílání, tisku a v souvislosti s celosvětovým rozvojem informačních technologií samozřejmě i propagace na internetu.

Základní výrazy a věty

Bai – Ano

Ez – Ne

Kaixo! – Ahoj!

Agur! / Aio! – Na shledanou!

Ikusi arte! – Na viděnou!

Eskerrik asko! – Děkuji!

Egun on – Dobrý den
Arratsalde on – Dobrý večer
Gabon – Dobrou noc
Mesedez – Prosím
Barkatu – Omlouvám se
Aizu! – Poslouchej!
Zer moduz? – Jak se máš?
Ez dut ulertzen. – Nerozumím.
gizon – muž
emakume – žena
neska – dívka
mutil - kluk

Použitá literatura:

www.hiru.com

http://www.hiru.com/euskara/euskara_00660.html/dialectos.jpg

<http://www.kondaira.net/esp/Euskara.html>

http://www.juandegaray.org.ar/fvajg/docs/la_lengua_vasca

http://www.euskosare.org/euskal_herria/aurkezpena_eh/eh_mapa/image_medium

ZAVADIL, Bohumil. Baskičtina : lingvistická interpretace. Vyd. 1. Praha : Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2010

http://theses.cz/id/jmyqlp/downloadPraceContent_adipIdno_10250

http://krajane.czu.cz/geografie-nab/doku.php?id=baskove_ve_panelksu